

Opgave 3 Dieren en democratie

Honingbijen nemen net als mensen veel beslissingen op een democratische manier. Bioloog Thomas Seeley legt in zijn boek *Honeybee Democracy* uit hoe dat werkt: als bijvoorbeeld de bijenkolonie bedreigd wordt, proberen verschillende verkenners-bijen de leiding te nemen over de verhuizing.

tekst 5

Honderden verkenners-bijen gaan op zoek naar nieuwe nestplaatsen en keren daarna terug naar de bijenkorf om verslag uit te brengen van deze aantrekkelijke locaties. Hoe energieke de dans van een verkenners – de manier waarop bijen informatie delen over de richting en afstand van een bepaalde plek – des te meer neutrale verkenners op die plek een kijkje gaan nemen.

Als er genoeg verkenners zo'n veelbelovende plek hebben bezocht, [beseffen de bijen dat ze] de 'verkiezingen' hebben gewonnen.

bron: nationalgeographic.nl, Hoe dieren hun leiders kiezen - van bruut geweld tot democratie, 2021

Joseph Schumpeter vat democratie op als markt. Volgens hem heeft deze definitie vier voordelen. Twee daarvan zijn dat democratische regimes van niet-democratische regimes kunnen worden onderscheiden en dat de relatie tussen democratie en individuele vrijheid zichtbaar wordt.

- 2p 16 Leg uit dat de **andere twee** voordelen die Schumpeter noemt, te herkennen zijn in tekst 5.

Toch denkt Seeley niet dat de bijendemocratie werkt zoals de markt van Schumpeter. Hij stelt dat bijen bij de keuze voor een verhuisplek deelnemen aan een deliberatief proces: ze delen open en eerlijk informatie met elkaar, voegen verschillende opvattingen samen en maken afwegingen.

Seeley benadrukt dat het voor bijen van levensbelang is dat ze eerlijk zijn over de geschiktheid van de beoogde nieuwe locatie, anders zouden ze verhuizen naar een slechte, onveilige plek.

Hij stelt:

stelling 1

Menselijke politici zouden een voorbeeld moeten nemen aan de eerlijkheid van bijen in het deliberatieve proces.

In het deliberatieve model van democratie spelen de begrippen 'legitimiteit' en 'consensus' een grote rol.

2p 17 Beargumenteer of jij het eens bent met stelling 1 en ga daarbij in op de begrippen:

- 'legitimiteit' in het deliberatieve model, en
- 'consensus' in het deliberatieve model.

Anders dan bij bijen, is leiderschap bij olifanten minder democratisch. Bij Afrikaanse olifanten is doorgaans het oudste vrouwtje de leider van de hele kudde.

tekst 6

Deze grandes dames, die zestig jaar oud kunnen worden, hebben de meeste ervaring als het aankomt op het herkennen van het gebrul van gevaarlijke leeuwen en het beschermen van soortgenoten tegen aanvallen, zo blijkt uit onderzoek [...]. Ze doen ook een beroep op hun befaamde geheugen om zich het landschap in te prenten en hun kudde naar plekken te leiden die van levensbelang zijn, zoals voedergronden en drinkplaatsen.

bron: nationalgeographic.nl, Hoe dieren hun leiders kiezen - van bruto geweld tot democratie, 2021

Volgens gedragswetenschapper Jennifer Smith is leiderschap bij deze olifanten gebaseerd op prestaties en aanzien. Ook zij vergelijkt dierengedrag met mensengedrag.

Volgens Plato bestaat er politieke expertise.

Robert Dahl spreekt van technologische expertise.

3p 18 Leg uit:

- wat Plato bedoelt met politieke expertise, en
- wat Dahl bedoelt met technologische expertise.

Beargumenteer vervolgens of de grandes dames in tekst 6 volgens jou eerder Plato's politieke expertise **of** Dahls technologische expertise hebben.

Dahl noemt drie vermogens of deugden waaraan het gewone mensen volgens Plato zou ontbreken.

- 3p 19 Geef deze drie vermogens weer.
Beargumenteer vervolgens of het beeld dat Plato van gewone mensen heeft volgens jou van toepassing is op de olifanten die de leider volgen, met:
- **een** van deze drie vermogens, en
  - het begrippenpaar mens en dier.

Filosoof Janneke Vink kijkt niet naar gedrag van dieren, maar naar hoe mensen zich ten opzichte van dieren gedragen. Volgens haar gaan mensen niet democratisch met dieren om. Zij vindt dat mensen over dieren heersen als tirannen. Mensen behandelen dieren zoals het hun uitkomt.

Robert Dahl benoemt verschillende voordelen van een democratie. Volgens hem is democratie wenselijker dan welk alternatief dan ook.

- 2p 20 Beargumenteer met **twee** van deze voordelen of dieren volgens jou deelgenoot moeten zijn van de democratie.

Vink stelt voor om dierenrechten op te nemen in de grondwet. Dat is nu niet het geval en daarom kunnen dierenrechten elk moment weer worden afgeschaft als mensen dat willen. Vink schrijft daarom:

tekst 7

[Dieren leven] op het grondgebied van de staat. Hierdoor maken ze net als wij onderdeel uit van de *demos*, van het volk. [...] [Het] lijkt net alsof wij goden op aarde zijn, terwijl dieren [nu] dezelfde grondwettelijke status hebben als een wc-rol of een gebouw, namelijk geen.

bron: de Volkskrant, 21 oktober 2019

Een definitie van democratie is 'een staatsvorm op basis van een heerschappij van het volk'. In tekst 7 geeft Vink een vooronderstelling bij deze definitie.

- 2p 21 Geef Vinks vooronderstelling bij deze definitie weer.
Leg vervolgens uit welke implicatie deze vooronderstelling heeft voor de grondwettelijke status van dieren.

Let op: de laatste vraag van dit examen staat op de volgende pagina.

Ook Paul Cliteur is een voorstander van dierenrechten. Hij zegt:

tekst 8

[Dat wil] natuurlijk nog niet zeggen dat je meteen maar [alle] gewone mensenrechten ook aan dieren kunt toekennen. Bij godsdienstvrijheid voor een garnaal kun je je moeilijk iets voorstellen. Maar je zou wel de lijst van mensenrechten moeten doorkammen om te kijken welk recht zich leent voor welke dieren. En welke rechten zich misschien wel lenen voor alle dieren.

bron: De Groene Amsterdammer, De rechten van het dier, 1 december 2001

Cliteur wijst er vervolgens op dat dit niet makkelijk zal zijn, omdat belangen van verschillende dieren en mensen behoorlijk kunnen botsen. Je kunt zeggen dat hij dieren opvat als groepen met eigen culturele identiteiten.

- 2p **22** Leg uit dat culturele diversiteit een uitdaging is voor democratie, met:
- de begrippen ‘eenheid’ en ‘verscheidenheid’, en
  - tekst 8.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.